

چیستی و چرایی اصول تربیتی کودک پیش از فرزندآوری از منظر اسلام

الهام احمدیان - زهره عبدی¹

چکیده

آموزش صحیح و اصولی نه تنها بر شرایط فعلی کودک تأثیر می‌گذارد؛ بلکه بر آینده او نیز تأثیر می‌گذارد؛ در نتیجه، دانستن اصول فرزندپروری موفق می‌تواند امری بسیار کمک‌کننده در تربیت فرزندان باشد.

قرآن به عنوان آخرین و کاملترین کتاب بشر، کتابی تربیتی است که برای تربیت و رستگاری انسان در بردارنده اصول و قواعد تربیتی است. تربیت باید بر پایه اصول و روش‌های اصیل تربیتی باشد، نه بر مبنای تجربه فردی. افراد تربیت یافته با اخلاق، گفتار و رفتار شایسته خود موجب تشکیل جامعه سالم و مطلوب می‌شوند.

بر این اساس تحقیق حاضر به بررسی چرایی و چرایی اصول تربیت کودک پیش از فرزندآوری می‌پردازد. این تحقیق در چارچوب روش تحلیلی توصیفی انجام شده است. یادگیری و اجرای اصول و قواعد تربیت اسلامی والدین در زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی تأثیر گذار و زمینه ساز جامعه سالم و توحیدی است.

واژه های کلیدی: تربیت، کودک، فرزندآوری، اسلام، فرزندپروری

مقدمه

انسان موجودی کمال گراست و برای تکامل و سعادت خود نیازمند پیروی از اصول تربیتی کامل و جامع می باشد. همانگونه که انسان به تغذیه جسم می پردازد. باید به روح و روان و رفتار هم توجه داشته باشد. تربیت امری موقتی نیست بلکه نیازمند صبر و زمان و عشق و همت و تلاش است. دوران طلایی تربیت همان دوران کودکی است. یکی از مهم ترین آموزش هایی که پدر و مادر باید پیش از فرزند آوری کسب نمایند اصول فرزندپروزی است. چرا که شخصیت انسان در گرو یادگیری و تجاربی است که از کودکی آموخته است. این امر ضروری موجب ایجاد رابطه ی سالم و صمیمانه و تقویت رابطه ی بین والدین و فرزندان می شود. و این در شخصیت و آینده کودک بسیار تاثیر گذار است. خداوند متعال، قرآن و پیامبران را برای انسان فرستاد تا مردم را به سوی سعادت و کمال هدایت نماید. قرآن به عنوان موثق ترین منبع در این زمینه برای هدایت انسان به سوی کمال پیش از خلقت، دوران جنینی، دوران کودکی، شیرخواری، و مراحل بعدی برنامه دارد. اصول و روشهای تربیتی نقش اساسی در فرآیند تربیت دارد. طوری که هم در قرآن و هم در کلام ائمه علیهم السلام آمده است. تربیت به عنوان یکی از مهم ترین مسایل در هر عصر و زمانه ای باید مطابق با اصول و روش هایی منطبق با فطرت کودک باشد. و اگر همراه با آن مسایل روانشناسی و ویژگی های رشد کودک مورد توجه قرار گیرد آثار بسیار ارزشمندی خواهد داشت. تربیت در همه جوامع به عنوان یک ضرورت برای نسل های آینده که ترقی و موفقیت جامعه و ملت به آن بستگی دارد حایز اهمیت است. در بیان اهمیت تربیت فرزند همان بس که قرآن که خود یک کتاب تربیتی است در همه آیات آن به صورت مستقیم یا غیر مستقیم به تربیت انسان در سنین مختلف اشاره شده است. در دنیای مدرن امروز خانواده که به عنوان مهم ترین نهاد اجتماعی و شکل دهنده به هویت افراد بود، بنیان های آن به شدت رو به سستی و زوال است و به سمت فردگرایی می رود. و خانواده گرفتار بحران های عظیمی همچون فساد و انحطاط اخلاقی می شود.

در دنیای کنونی رسانه ها، اینترنت، ماهواره و... همه رقبای خانواده می باشند. با وجود این رقبا کارکرد خانواده کم رنگ شده و ارزشهای سکولار و غیر دینی غالب شده است. جامعه ای که خانواده محور باشد دارای آرامش است و دچار انحطاط و بحران نمی شود. تربیت ریشه در نسل آدمی دارد و تاثیر آن بر نسل های آینده ادامه خواهد داشت. و در تمامی ابعاد زندگی مادی و معنوی و روحی و روانی انسان وجود دارد. بنابراین والدینی که اصول فرزند پروری را کسب کرده اند بهترین شیوه ها را برای تربیت فرزند خود به کار می گیرند. و اهمیت بحث زمانی روشنی شود که والدین می توانند با به کارگیری اصول تربیت اسلامی از بسیاری از مشکلات اخلاقی و مفاسد پیشگیری نمایند و زمینه های موفقیت و سعادت و کمال فرزند خود را در ابعاد زندگی فراهم نمایند. حال آیا والدین نباید پیش از فرزندآوری برنامه ای داشته باشند؟ آیا صرف ازدواج می توان بدون داشتن برنامه و رعایت اصول تربیت اقدام به فرزندآوری و فرزندپروری داشت؟ اصول تربیتی اسلامی کدامند؟ تاثیر رعایت اصول تربیتی پیش از فرزندآوری چیست؟ چرا فرزندپروری مقدم بر فرزندآوری است؟

۱- کتاب سیدعلی حسینی زاده، اصول و روشهای تربیت در قرآن کریم، ۱۴۰۱، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، که ایشان هم اصول و روشهای تربیت را از دیدگاه فقط قرآن و تاثیرات آن بررسی نموده است.

۲- محمدرضا پراز، امیر محمد جوهری، مسعود رضایی، تربیت کودک از دیدگاه اسلام، ۱۳۹۹، مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی. در مورد تربیت کودک و اهمیت آن در عصر حاضر پرداخته است.

۳- علیرضا پیشرو، جعفر تابان، یداله ملکی، بررسی تطبیقی محورهای اصلی تربیت فردی انسان در نهج البلاغه و اصول اخلاقی، 1399، مجله اخلاق زیستی، که محورهای اصلی تربیت فردی و اخلاقی در نهج البلاغه، را بررسی نموده است.

۴- مقاله، زهرا قاسم نژاد، سیده محبوبه کشفی، بررسی تطبیقی اهداف و روشهای تربیت اخلاقی از منظر امام

رضا علیهم السلام و ارسطو، 1400، فصلنامه علمی، تحقیقات کاربردی درحوزه قرآن و حدیث. اشاره به اهداف و روشهای تربیت از لحاظ اخلاقی و دیدگاه امام رضا علیهم السلام و ارسطو داشته است. اما در این تحقیق علاوه بر بیان اصول حاکم بر تربیت کودک از دیدگاه اسلام، ضرورت و اهمیت و همچنین تاثیر فراگیری آن پیش از فرزندآوری بیان شده است.

مفهوم شناسی

تربیت

تربیت در لغت در زبان فارسی به معنای (پروردن، پروراندن یا آداب و اخلاق را به کسی آموختن و پروردن کودک تا بالغ شدن و به معنای آموزش و پرورش هم آمده است. غالباً تربیت با توجه به ریشه (رب، بر ب) تعریف شده است. و نظر برخی هم بر این است که رب و تربیت از یک ریشه اند و معنای اصلی رب، تربیت است³ و راغب اصفهانی⁴ وابن منظور⁵: «رب» از «رب ب» را به معنای مالک، سید، مدبر، پرورش دهنده، سرپرست، به امر کسی، و بهرمند و گرداننده او میداند. همچنین کتاب های معتبر لغت، ریشه (رب) و همین طور کتاب های تفسیر هم واژه رب در سوره حمد، آیه «الحمد لله رب العالمین» را با تربیت و مترتب می دانند، در تاج العروس و لسان العرب برخی مشتقات واژه تربیت مانند (رب ب)، (تربیت)، (ربی) و (یربی) را هرچند از ریشه (رب ب) و (ربو) هستند و در کنار هم آمده اند. در قرآن کریم که آخرین و کامل ترین کتاب تربیتی الهی است مشتقات تربیت از ریشه (رب) و (رب ب) بیش از ریشه (ربو) به کار رفته است. واژه تربیت از ریشه (ربو) باب تفعیل است و این ریشه به معنی زیادت و فزونی است.

2- احمد زاده، مفهوم شناسی تربیت در قرآن، ص 11-30.

3- راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، ص 336.

4- ابن منظور، لسان العرب، ج 14، ص 302.

5- مهدی زاده، کاوشی در ریشه قرآنی واژه تربیت و پیامد معنایی آن

تربیت در اصطلاح

تربیت عبارت است از فعالیتی منظم و مستمر در جهت کمک به رشد جسمانی شناختی، اخلاقی، اجتماعی، عاطفی. و به طور کلی پرورش و شکوفایی استعدادهای کودک، به گونه ای که نتیجه آن در شخصیت والدین به ویژه در رفتار های او ظاهر شود.⁷ از منظر شهید مطهری تربیت عبارت است از: «پرورش دادن، یعنی استعداد های درونی را که بالقوه در یک شی موجود است به فعلیت در آوردن و پروردن». تربیت عبارت است از: «برانگیختن، فراهم آوردن موجبات رشد و پرورش و شکوفایی تمامی استعدادها، توانایی ها و قابلیت های انسان به منظور رسیدن به کمال و سعادت مطلوب».⁸

تربیت اسلامی

تربیت اسلامی عبارت است از: یک جریان که شامل سلسله فعالیت های مستمر و مداوم آموزشی و تهذیبی ویژه فرزندان مسلمان که در جهت کسب برخی نگرش ها، نهادینه کردن برخی باورها و تثبیت برخی ارزش ها و هنجار ها در تمام جوانب زندگی فردی و اجتماعی است. جریانی تربیتی که مستمر است که به التزام عملی و دلبستگی عمیق فرزند منجر خواهد شد. و موجب تطبیق و همسویی کردار و رفتار و گفتارهای فرزند با هنجار های اخلاقی و است و تطبیق کردار و گفتارهای او با هنجار های اخلاقی و احکام دین می شود.⁹

دیدگاه تربیتی اسلام به کودک

اسلام به ما می گوید: که باید کودک در هفت سال اول زندگی آزاد باشد. تا بازی کند و پرورش یابد.

همان طور که امام صادق (علیه السلام) می فرمایند: طفل تا هفت سال بازی کند، هفت سال خواندن و نوشتن را بیاموزد و هفت سال مقررات و زندگی و حلال و حرام قانونی را یاد بگیرند.¹⁰

6- حاجی ده آبادی، درآمدی بر نظام تربیتی، ش 59

7- محمد بهشتی، مبانی تربیت از دیدگاه قرآن، ص 35

8- علم الهدی، تاثیر مسیحیت بر تعلیم و تربیت در غرب، ص 54-56

9- کافی، ج 6، ص 46

مورد دیگر تاثیر گذاری در تربیت کودک شیر مادر است. دین مبین اسلام شیر مادر را بهترین تغذیه برای کودک نی داند. امام علی(ع) می فرماید: سود مندتر از شیر مادر نیست.

روانشناسی و تربیت کودک

روانشناسی کودک یکی از حوزه های روانشناسی است که زشد و تکامل فرآیندی تربیتی کودک را بررسی میکند. والدینی که از موارد و نکات مهم روانشناسی تربیت آگاهی دارند، دارای فرزندانی سالم و موفق هستند. اولین و مهمترین نکته در تربیت توجه به نیاز است. والدین باید ابن اصل مهم را مد نظر داشته باشند.

دوم رابطه عاطفی سالم با کودک است. باید با محبت و احترام با کودک رفتار کنند. تا احساس امنیت و اعتماد به نفس او تقویت شود. و این پایه و اساس تربیت سالم است.

برقراری نظم و انضباط، نظم از اصول مهم تربیت و زندگی است. در رفتار و زندگی بسیار موثر است. و کودک باید یاد بگیرد نظم را رعایت کند.

مهربانی و همدلی: کودک باید طوری تربیت شود که مهربان و همدل باشد.

استقلال و مسئولیت پذیری: استقلال و مسئولیت پذیری نقش بسیار مهمی در زندگی فرد دارد. والدین باید به فرزند خود آموزش دهند که مستقل باشد و مسئولیت کارهای خود باشند. برای این امر مهم لازم است مهارت های خودکنترلی و خودمدیریتی به او یاد دهند. (مرکزجامع توانبخشی راد، نکات کلیدی روانشناسی) تا کودک اجتماعی تربیت شود. و بتواند در نبودن والدین مانند والدین عمل نمایند. والدینی که رابطه صمیمی با کودک خود دارند موجب افزایش عزت نفس و ضریب هوش او میشوند. و از خیلی مشکلات که در آینده برای فرزند ممکن است در جامعه پیش بیاید جلوگیری می شود. نتایج یک پژوهش نشان داد که آموزش مهارت های زندگی می تواند تغییر معناداری در عوامل خطر ساز فردی نظیر خودپندار و احساس خود کنترلی درونی، جرات مندی در انسان ایجاد نماید و نکته مهم دیگر که در تربیت و

سرنوشت کودک تاثیر بسزایی دارد. این است که اگر زوجین بدون درنظر گرفتن شرایط روحی و روانی مثبت به فرزندآوری اقدام نمایند در واقع به فرزند خود اولین کسی است که ب او آسیب رسانده است. والدین باید آمادگی روحی و روانی داشتن فرزند و پرورش کودک را داشته باشند. و گر نه کودک از لحاظ روحی و روانی و جسمی و شخصیتی از سوی دیگران مورد تایید نمی باشند. چراکه از سالم برخوردار نبوده است. فرزند هم چون در فضای خانواده ای پر آسیب رشد یافته است دچار خلاء عاطفی و آسیب روانی است.

اصول روانشناسی تربیت کودک

- ۱- والدین باید در اجرای اصول و رفتار با کودک پایبند باشند.
- ۲- باید نسبت به اصول و شیوه های تربیتی همسو باشند. اگر همسو نباشند کودک دچار دوگانگی می شود.
- ۳- کودکان مدام از والدین تقلید می کنند. بنابراین اگر والدین خود به آنچه می گویند عمل نکنند کودک یاد نخواهد گرفت.
- ۴- باید به صحبت های کودک اهمیت داده و شنونده خوبی باشند.
- ۵- نباید به کودک آزادی زیادی دادگاهی هم لازم است برخی محدودیت ها را تحمل کند تا مهارت هایی بیاموزد.
- ۶- شکست ها را برای او بزرگ و او را تحقیر نکنند. بلکه شیوه کنار آمدن با شکست را به او یاد دهند. فرزند آوری با برنامه و تفکر عملی هوشمندانه است و نتیجه آن فرزند پروری عاقلانه میباشد. (سایت هم اندیشان. ضرورت و اهمیت آموزش والدین برای فرزندآوری) پس با توجه به آنچه در این مطلب بیان شد فرزندپروری مقدم بر فرزند آوری است. والدین که اولین الگو های تربیتی هستند. ابتدا باید قبل از فرزندآوری علاوه بر اصول تربیت کودک، رفتارهای خود را هم مدنظر داشته باشند و اگر لازم است رفتار و اخلاق خود را اصلاح نمایند.

نتیجه گیری

تعلیم و تربیت که با ارزش ترین و مهم ترین وظیفه ی انسان می باشد و والاترین انسانها که پیامبران و جانشینان آنان برای آن مبعوث شده اند و سرچشمه رستگاری و سعادت بشر را بیان کرده اند از جانب خداوند در تربیت دینی که برگرفته از آن است که خالق آدمی به تمام ویژگی ها و روح و روان آدمی و سیر تکاملی اش آگاهی دارد. بهترین روشها را بیان و اصول تربیت را بیان فرموده است. اما اگر بدون توجه به سن کودک و مراحل رشد او هر مطلب و به هر میزان که بخوانند و در هر شرایطی به کودک آموزش دهند. این آموزش نه تنها جوابگو نیست بلکه نتیجه عکس دارد. آموزش تربیت دینی باید متناسب فطرت، سن، ظرفیت، و پذیرش کودک باشد. والدینی که آموزش دیده اند. رابطه ای بسیار بهتر و صمیمانه تر با کودک خواهند داشت. و در سایه این برنامه ریزی والدین و فراگیری روشهای تربیتی درست، والدین و فرزند بدور از مشکلات روحی روانی و نارضایتی، زندگی آرام خواهند داشت و از کنار هم بودن لذت خواهند برد. و برای پیشرفت روزافزون خود دچار مشکلات بیرونی نخواهند شد و یا حداقل خیلی کم و قابل جبران خواهد بود. و نهایتاً خانواده سالم زمینه ساز جامعه سالم است. ای کاش مراکز مربوطه و حتی والدین دغدغه بیشتری برای مسایل مربوط به فرزندآوری داشته باشند. با این روند می توان از بسیاری مشکلات جامعه و خانواده پیشگیری نمود.

منابع و مآخذ

قرآن

نهج البلاغه

- 1- آیلار سامه و دیگران، امور تعلیم و تربیت حوزه علوم تربیت و روانشناسی ایران، بی جا، بی نا، 1394 ه-ش.

- 2- ابن منظور، محمدلسان العرب، بی جا، بی نا، چاپ دوم، بی تا.
- 3- احمدزاده، محمد عالم، مفهوم شناسی تربیت در قرآن، بی جا، بی نا، 1389 ه-ش.
- 4- امینی، ابراهیم، اسلام و تعلیم و تربیت، انجمن اولیاء و مربیان جمهوری اسلامی ایران، بی جا، بی نا، 1374 ه-ش.
- 5- باقری، خسرو، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، تهران، انتشارات مدرسه، 1384 ه-ش.
- 6- بلوکی، افضل _ مصلح نژاد، محمدعلی، زمینه های بایسته تربیت کودک در مرحله پیش از تولد از منظر قرآن، بی جا، بی نا، 1393 ه-ش.
- 7- بهشتی، محمد، مبانی تربیت از دیدگاه قرآن، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه، 1378 ه-ش.
- 8- بهنام فر، رضا، سکوت مدرن، محصول تلفیق فناوری و فلسفه سنتی تعلیم و تربیت، بی نا، 1393 ه-ش.
- 9- پراز، محمد_ جوهری، امیر محمد_ رضایی، مسعود، تربیت کودک از دیدگاه اسلام، بی جا، مجله پژوهش و مطالعات علوم انسانی، 1399 ه-ش.
- 10- پناهی، علی احمد، (نگاهی بر فواید و آثار فرزندآوری و فرزند پروری در آموزه های دینی با رویکرد اخلاق)، فصلنامه علمی ترویجی اخلاق، 1395 ه-ش.
- 11- پیشرو، رضا_ تابان، جعفر_ ملکی، یدالله، (بررسی تطبیقی محورهای اصلی تربیت فردی انسان در نهج البلاغه و اصول اخلاقی)، مجله اخلاق تربیتی، 1399 ه-ش.
- 12- توسلی، طیبه؛ (تربیت دینی و تربیت زمینه ساز و تربیت سکولار)، 1392 ه-ش، شماره 26.
- 13- جمشیدی، مرضیه سادات، (بررسی خودکنترلی در کودکان و نوجوانان)، دومین کنفرانس بین المللی، 2016 ه-ق.

- 14- حاجی ده آبادی، محمدعلی، درآمدی برنظام تربیتی،
قم: انتشارات مرکز بین المللی، ترجمه و نشر
المصطفی (ص)، 1394 ه-ش.
- 15- حرعاملی، محمد، وسائل، قم: آل البيت عليهم السلام،
1416 ه-ق.
- 16- حسینی نصب، داوود_اقدام، علی اصغر_فرهنگ واژه
ها، تعاریف و اصطلاحات تعلیم و تربیت، تبریز:
انتشارات احرار، 1374 ه-ش.
- 17- حسینی زاده، علی، اصول و روش های تربیت در قرآن،
قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، 1401 ه-ش.
- 18- علم الهدی، جمیل، (تاثیر مسیحیت برتعلیم و تربیت
در غرب، ماهنامه کیهان فرهنگی)، 1376 ه-ش، شماره 135
- 19- کلینی، کافی، اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه ای
قائمیه اصفهان، بی تا.
- 20- قاسم نژاد، زهرا_کشفی، محبوبه، (بررسی تطبیقی
اهداف و روش های تربیت اخلاقی از منظر امام رضا علیه
السلام و ارسطو)، فصلنامه علمی تحقیقات کاربردی در
حوزه قرآن و حدیث، 1400 ه-ش، شماره 3.
- 21- محمدباقر، بحار الانوار، قم: ترجمه ناشر موسسه
الوفاء، چاپ اول، 1403 ه-ش.
- 22- مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت در اسلام، تهران:
انتشارات صدرا، 1367 ه-ش.
- 23- مهدی زاده، حسین، (کاوشی در ریشه قرآنی واژه
تربیت و پیامد آن)، فصلنامه معرفت، سال 1381 ه-ش،
شماره 59.
- 24- نوری، حسین، مستدرک، موسسه آل البيت: بیروت-لبنان،
1408 ه-ق.